

Держава антив – витоки української державності

Наприкінці IV-на початку VII століть на території сучасної України (між Дністром та Дніпром до Чорного моря) існувала держава давніх східних слов'ян – антив. Зазначимо, що у вітчизняних літописах анти не згадуються. Про них йдеться у візантійських, готських, латинських та арабських джерелах. На думку лінгвістів, термін «анти» давньоіранського походження, який означає «кінець», «край», «окраїна». Як вважає М. Брайчевський, анти – це літописні поляни, які ніколи себе антами не називали. Таку назву вони отримали від південних сусідів – сарматів, які знали їх під назвою антив, тобто «крайніх», «окраїнних» людей, котрі жили на північ від них. За словами М. Брайчевського, початки української державності ведуть нас саме в антські часи [1, с. 37].

На думку українських вчених, анти жили в умовах воєнної демократії, яка містила в собі якості, властиві суспільному самоврядуванню, й водночас елементи державного ладу [5, с. 21]. Варто зазначити, що суспільний і політичний лад антив привертав до себе пильну увагу очевидців. Зокрема, Прокопій Кесарійський писав, що антами не править хтось один, а здавна управляє ними народне зібрання, і всі справи, добрі чи лихі, вони вирішують спільно (демократія). Проте в моменти загальної небезпеки вони обирали царя («гех»), авторитет якого визнавав увесь народ. Такими вождями антив були Бож, Ардагаст, Мусокій, Доброгаст та ін[6, с. 124].

На думку сучасних українських вчених, на етапі формування і становлення держави антив влада царя була виборною і тимчасовою (на час війни з сусідами і кочівниками-завойовниками). На цю посаду, зазвичай, обиралися військові вожді, котрі мали великий вплив і користувалися заслуженим авторитетом. В період найвищої воєнно-політичної активності Антського царства влада царів стає спадковою, з посиленням централізаторських тенденцій, але все ж не перетворюється на абсолютну [3, с. 34].

В цьому контексті зауважимо, що при антських царях діяв дорадчий орган – рада знаті, яка називалася коментом і певним чином впливала на прийняття правителями важливих політичних рішень. Виявом демократії в державі антив були також всенародні збори – народне віче, яке за словами М. Брайчевського, суттєво обмежувало царські прерогативи [1, с. 37]. В загальноплемінних вічових зборах, як правило, брали участь цар, його найближче оточення і представники від племен на чолі з племінними аристократами, так звана рада племінного союзу. До таких представників антської знаті, окрім царів, зокрема, належали Ідарій, Келогаст, Мезамир [6, с. 124]. На загальноплемінних вічових зборах вирішувалися доленосні для Антської держави питання оборони, участі у військових походах, оголошення війни, укладення миру та ін.

Однак під час війни антив з готами демократичні традиції, започатковані в антському суспільстві, помітно послаблюються. За свідченням готського історика Йордана, в цей період влада антських царів значно посилюється, стає не виборною, а спадковою, внаслідок чого формується правляча царська династія [2, с. 115]. За таких умов, на думку дослідників, зародження централізаторських тенденцій з боку царя посилили відцентрові настрої представників владних структур на місцях, що призвело до виникнення внутрішньої опозиції царській владі [3, с. 34].

За припущенням Ю. Касяненка та М. Страхова в Антському царстві набула свого розвитку й судова влада, яка будувалася на засадах законів та звичаїв. На ранньому етапі розвитку держави в антів загальних судів не було. В цей час в якості первинної ланки судової системи виступали самі антські громадяни, котрі були суддями у справах, що стосувалися безпосередньо їх родових інтересів. Згодом у антів з'являються громадські (сільські) суди. У кожному роду судові функції виконував родовий старійшина, а в племені – племенний вождь. Найвищою судовою інстанцією в державі антів був цар [6, с. 125].

Варто зазначити, що візантійські джерела свідчать й про існування в Антському царстві певних загальнообов'язкових правил поведінки і актів під назвою «закон». Згадуються, зокрема, «Закон про громадянство», «Закон про народоправство», «Закон антів про Хільбудія», право гостинності тощо. За свідченням античних авторів, в антів існував також «язичницький закон», що впливав з їх релігійних вірувань. Він знайшов своє відображення у звичаях і традиціях, які анти «самі собі встановили і судили по розуму» [6, с. 125].

За повідомленнями візантійських авторів Прокопія Кесарійського та Менандра, анти мали доволі сильну військову організацію. В разі потреби вони могли виставити військо до 100 тисяч воїнів – «воїв» [4, с. 13]. Племінні ополчення антів використовувалися для боротьби проти сусідніх племен і захисту від набігів кочівників. Вони також створювалися під час переселень антів на нові території, які їм доводилося брати силою. Зокрема, за свідченням готського історика Йордана, в IV ст. анти вели напружену боротьбу проти германських племен – готів. В 375 році анти завдали поразки королю готів Германаріху, але згодом його наступник – Вінитарій під час мирних переговорів підступно вбив вождя антів Божа і 70 старійшин. Однак, вже наступного року анти в союзі з гунами, яких очолював Баламбер, зуміли розбити готів та вигнати їх за межі своєї держави [2, с.115].

У VI столітті розпочався наступ антів на балканські володіння Візантії. В ході Балканських воєн анти захоплювали десятки й сотні тисяч полонених, яких обертали на рабів. На думку М. Брайчевського, рабовласництво не набрало у антів завершеного класичного вигляду, а перетворилося на зародки нової феодальної системи [1, с.36].

Трагічну роль в долі антського царства відіграли кочові племена аварів, які на чолі з Апсихом в 602 році напали на антів та зруйнували їх державу.

Не зважаючи на суперечливі оцінки антського союзу, більшість вітчизняних дослідників (М. Грушевський, М. Брайчевський, І. Крип'якевич, Н.Полонська-Василенко, В. Шевчук, П. Музиченко та ін.) вважають, що саме Антське царство було дійсно державним утворенням. Це була перша відома спроба предків українського народу створити власне державу з організованим військом та участю населення в політичному житті, яке проіснувало три сторіччя (кінець IV – початок VII ст.).

Список використаних джерел.

1. Брайчевський М. Конспект історії України. – К.: Видавництво поліграфічний центр «Знання». – 1993. – 208 с.
2. Иордан О происхождении и деяниях готів. – М.: Изд-во вост. лит., 1960. – 436 с.
3. Історія держави і права України: Підручник / А.С. Чайковський (кер. Авт. кол.) В.І. Батрименко, Л.О. Зайцев, О.Л. Копиленко та ін. За ред.. А.С. Чайковського. – К: Юрінком-Інтер, 2006. – 512 с.

4. Хрестоматія з історії держави і права України: Навч. посіб. / Упоряд. А.С. Чайковський (кер.) О.Л. Копиленко, В.М. Кривоніс та ін.) – К.: Юрінком-Інтер. – 2003. – 656 с.
5. Шевчук В.П., Тараненко М.Г. Історія української державності. – К.: Либідь. – 1999. – 480 с.
6. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Ред. кол.: Ю.С. Шемшученко (від. ред.) та ін. – К.: «Укр. енцикл». – т.1. (А-) – 1998. – 672 с.